

Kurucu İktidar Olarak 27 Mayıs Düzeni

DOSYA

Kurucu İktidar Olarak 27 Mayıs Düzeni

Cevat ÖZKAYA

27 Mayıs 1960 günü radyo yayınlarında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin memleket idaresini ele aldığı duyurulduğunda, aslında sadece DP iktidarına son verilmiş sistem bir anlamda yeniden kurulmuştur. 27 Mayıs sonucunda yepyeni bir anayasa yapılarak sisteme müdahalenin, devlet-toplum ilişkilerine yeni bir anlam getirerek vesayet düzenininin

bir anayasa yapmanın devletin yeniden kurulması anlamına geldiğini belirtirler. 1924 Anayasası ile kurulan siyasal rejim bir bakıma 27 Mayıs ile son bulmuş, sonradan oluşturulan anayasa ile bu son bulma durumu yasallaştırılmıştır. Hakikaten 1924 Anayasası ile 1961 Anayasası'nı genel olarak karşılaştığımızda 27 Mayıs rejiminin bir anlamda devleti yeniden üstelik bir kısım kurulları da devreye sokarak kurduğunu belirtebiliriz. 24 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere siyasetin alanını rejimi koruma bahanesi ile daraltan pek çok kurum ve kurul yoktu. Askeri darbeler sonrasında yapılan anayasalar aynı zamanda bir

Tarihsel Süreklilik

İttihat Terakki'nin 1906'da yaptığı kongreden itibaren ahaliyi değiştirmeye çalışan bir blok oluşmaya başladı. Bu Osmanlı siyasal geleneğinde Tanzimat sonrasında itibaren vardı. Ancak 1906'dan itibaren daha görünür hale geldi. "Benim bir toplum tasavvurum var. Bunu gerçekleştirebilmek için sahip olduğum bilgi ile topluma vasilik yapabilirim" düşüncesi. Bilgiye sahip olan ama gücü olmayan bu kadrolar bunu ahaliye doğrudan sunamayınca güç arayışları neticesinde kendisi gibi eğitilmiş bir sınıf olan askeriye ile ittifak gündeme geldi. Burada sivil bürokrasi, aydınlar ve askeriye bloku Abdülhamit'i devirmeyi başardı. Dolayısıyla aydın/münevverle iktidar bloku arasında derin bir ilişki meydana geldi. Bu ilişkinin neticesinde bir takım değişimler meydana geldi. Ardından cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu iktidar blokunun "B takımı" diyebileceğimiz halinin siyaset üretme tarzını bu dönemde de sürdürdüğünü gör-

seçkinin doğasını pekiştirilmiştir.

Yeni bir anayasa bütün devlet teşkilatının yeniden yapılandırılması demektir. Bir kısım anayasacılar buradan hareketle yeni

tepki anayasasıdır. Peki neye tepkidir bu anayasa ile kurulan düzen ya da rejim? Şöyle bir noktadan hareket etmemiz gerektiğini düşünüyorum bu konuda.

mektir. Bilgiye sahip olmanın venediği vesayet duygusu siyasetin merkezini oluştundu. Onun içindir ki bu tarihsel blok Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın muhalefetine dayanmamıştır. Bu yapı bir bahane ile kapatılmış ve muhalefet sindirilmiştir. Ardından 1930'lu yıllarda bir muvazaa partisi olarak kurulduğu aşikar olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na da dayanamayan tahammül edemeyen bir iktidar bloku ile karşı karşıya kalmış olması Türkiye'de siyasetin imkanlarını akabildiğinde daraltmıştır. Üstelik bu partiler anlayış olarak mevcut bloktan çok da farklı değildir. Sadece yöntem konusunda farklılıkları vardı. Bu arada halkı güç haline getirebilecek tek şey ise oydu. O nedenle Tek Partili yıllarda oyun halkı güçlü kalabileceği düşüncesinden hareketle oy verme ve irade beyanı hoş karşılanmamıştır. Rejimi "anti demokratik kılmaya yönelik tutumlar" bahanesiyle halk oy hakkından mahrum edilmiş daha doğrusu tek seçenek içinden seçim yapma durumuyla baş başa bırakılmıştır.

Muhalefetin Ortaya Çıkışı

Dünya sisteminin kurulduğu 1945 sonrasında da muhalefetin katıldığı ilk seçimlerde bu tahammülsüzlük görülür. 1950'ye giden süreçte bir kısım aydın ve bürokratların DP'ye temayül gösterdiğini biliyoruz. Fakat şunu unutmamak lazım o zaman seçkinlerin kahir ekseriyeti ya CHP için de yada onun çizdiği ufukla hare-

ket ediyordu. DP, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan yapının da etkisiyle kendine alan açmak için eğitim düzeyi çok yüksek olmayan köylü ya da alt sınıflara yöneldi. 1946'da çok partili yaşama geçilmesinden sonra, halk kitlelerinde (özellikle kırsal kesimler başta olmak üzere) CHP iktidarının jandarma dışı ile somutlaşan baskılarına karşı birikmiş olan öfke 1950'de

1924 Anayasası ile kurulan siyasal rejim bir bakıma 27 Mayıs ile son bulmuş, sonradan oluşturulan anayasa ile bu son bulma durumu yasallaştırılmıştır. Hakikaten 1924 Anayasası ile 1961 Anayasasını genel olarak karşılaştırdığımızda 27 Mayıs rejiminin bir anlamda devleti yeniden üstelik bir kısım kurulları da devreye sokarak kurduğunu belirtebiliriz.

büyük bir oy parlamasına dönüşecek ve Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'yi iktidar koltuğuna oturtacaktı. Bunların DP iktidarının ilk yıllarında ekonomik olarak da gelişmesi seçkinlerle aralarındaki mesafenin azalması, sivil,askeri bürokrasi ve aydınların hazımsızlığını doğurdu. Öte yandan DP siyasal iktidarı artık eski dönemin devlet bürokrasisi özellikle de ordu vesayetinden kurtarıp sivilleştirme doğrultusunda girişimler sergilemektey-

di. Bu çerçevede orduda tasfiyelere girişti ve Genelkurmay da Milli Savunma Bakanlığı'na bağlandı. Bu gelişmeler, Türkiye'nin siyasal yönetim tarzını bir ölçüde Batı'daki parlamenter rejimin işleyişine yaklaştıran önemli bir dönemeç noktasını temsil ediyordu. Kendilerini cisimleşmiş devlet olarak hissedilen ve uzun yıllar boyunca alıştıkları gibi iktidarda CHP'yi görmek isteyen sivil ve asker bürokratlar, uhusalcı sol aydınlar, DP'yi mevcut düzene yönelmiş bir tehdit olarak algılamakta ve tepkilerini yükseltmektedirler. Bundan dolayı daha DP iktidarının eleştirilebilecek İspat Hakkı ve DP iktidarının muhalefet partisine yönelik bir sınırlandırma getirmiş olması hatta CHP'yi kapatma teşebbüsleri olduğu iddiası ortada yokken, mecliste bir komisyon kurularak muhalefete basını soruşturma yetkisi verilen Tahkikat Komisyonu gibi uygulamaları 1954'te görülmeye başlan-

dı. Böylece ordu içinde, DP iktidarına muhalif bütün bu kesimlerin desteğini kazanacak olan bir darbe hazırlığı mayalanmaya başlar. CHP, Demokrat Parti iktidarını 'anayasa ihlali' ile suçlar ve bu tutum bir kısım aydınlarla üniversite çevreleri tarafından harsretle desteklenir. Ordu içindeki alt rütbeli subaylardan da DP'nin artık açıkça rejime yönelik bir tehdit oluşturduğu sesleri yükselir. Bir anlamda rövanşa soyunur bürokratik elit. Bu bürokrasinin

tabii ittifaklarından biri CHP idi. CHP 1950 seçimlerinden sonra DP'ye karşı, iktidarın kolay bir şey olmadığını yakında anlayacaksınız kabildinden yaklaşımlarda bulundu. Halkın bu seçimlerde yanılarak DP'ye oy verdiğini ve en kısa zamanda doğruyu görerek tekrar CHP'ye oy vereceklerini düşünüyordular. Çünkü vesayetçi bir anlayışla her şeyin doğrusunu kendilerinin bildiğini halkın DP'ye yönelmekle hata işlediğini ifade ediyorlardı. Bu argüman

keze alan bir gelişmeyi önceliklemediği için onlara yeterli ayrıcalıklar sağlamadı. CHP iktidarı döneminde neredeyse yok sayılan köylü ve sistemin dışladığı diğer kesimler DP'nin yöneldiği ve oy aldığı gruplardı. Onların durumunun nisbi iyileşmesi bürokrasiyle aralarındaki gelir uçurumunu azalttı. Bu durum bürokratik elitin hoşuna gitmedi. Bürokratik elit ve onun tabii örgütü CHP muhalefeti iktidarın irticayı desteklediği, canlandırdığı tezi

tir. Karşının söylemine sığınan bu yapı CHP'nin muhalefeti ne kadar yıpratıcı bir muhalefet olduğunu da kanıtlar. CHP, DP iktidarının ilk yıllarından itibaren muhalefet anlayışı bakımından DP'nin varlığına karşı çıkan bir anlayışla hareket etti. DP'yi de bu anlamda şaşkına çevirmeyi başardı. O yüzden Adnan Menderes şunu demek durumunda kalmıştır: "Allah bir iktidarı CHP muhalefeti ile karşı karşıya bırakmasın". Sonradan tarihsel bloka dahil olan Süleyman Demirel de şöyle demiştir: "İnönü topçu subayıdır. Topçulukta hedef hep aynı noktaya atış yaparak orayı yıkmaktır."

CHP yıkıcı bir muhalefet yapmaktadır. İktidarın hiçbir eylemini olumlu değerlendirmeyen bu CHP muhalefeti DP'yi bunaltmış ve şaşkınlığa düşürmüştür. Bürokrasi içinde örgütlü olan bu muhalefete karşı DP, halkın oylarının dışında başka bir mekanizma geliştirememiştir. Halkı legal bir şekilde örgütleme gibi bir tasavvuru da olmamıştır. Son dönemlerdeki "Vatan Cephesi" türünden örgütlenmeler ise baştan itibaren yanlıştı.

Cunta Oluşumu ve Dış Etki

Darbeye giden süreçte cunta yapılanmaları oluşturanların, dikkate alınabilecek bir siyasal ve sosyal öngörüsü yoktu. Harcı alem sloganların dışında tutarlı bir siyasal düşünceleri de yoktu. İstirim arkadaş gelmiş misli, darbeyi yapalım, devleti ele geçirelim gerisi kolay anlayışı hakimdi. Yeni bir düzen tasavvuru ve onun hakim kılınmasından ziyade, birtakım rahatsızlıklar ve olumsuz-

“

27 Mayıs, 1923'den itibaren kontrol altına alınmış cuntacılığı yeniden diriltmiştir. Cuntacılığın iktidar getirdiğini gören subaylar, yeni cunta oluşumlarına vücut vermekte oldukça istekli davrandılar. Bugünkü Ergenekon davasında ortaya çıkan belgelerde de gördüğümüz gibi, cuntacılık rejimi kurtarma bahanesiyle iktidara ulaşmanın bir yolu olarak varlığını devam ettirdi.

sonraki yıllarda da Türk siyasal sisteminde bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. 1950 seçimleri sonrasında "Bu memleket Hasolara Memolara mı kalacak" denilmekteydi. 1954'te DP daha da fazla oy alıp; 554 milletvekilliğinden 505'ine sahip olarak iktidara gelince halka dönük güvensizlik iyiden iyiye gün yüzüne çıkmaya başladı. DP'nin 1954'e kadar bürokrasiyle arası çok kötü değildi. NATO'ya dahil olmanın getirdiği imkanlarla TSK yeni birtakım silahları sahip olmuştu. Ancak subayların maaşları yeterli ölçüde değildi. Daha doğrusu DP, CHP gibi bürokrasiyi mer-

üzine oturttu. Ezanın asli dikle okunmasına imkan tanıyan yasanın kabulü, din eğitimin okullarda yaygınlaştırılması, İlahiyat Fakültesi'nin bütçesinin artırılması, İmam Hatip Okulları'nın açılması, dini neşriyatın kısmen serbest bırakılması ve camilerin bir kısmının restore edilmesi için ödenek ayrılması üzerinden DP kendisine dönük irtica söyleminin ya da kuşatmasının da içinde buldu. Zaman zaman bu ithamlara cevap vermeye çalıştı. Öyle ki DP inkılapların en önemli bekçisinin kendisi olduğunu ispat etmek için 5816 sayılı kanunu çıkarmak durumunda kalmış-

luklar üzerinden giderek darbeyi tasavvur ediyorlardı. Ayrıca, DP iktidarına karşı çıkan ve beyanlar veren üniversite hocalarına güveniyorlardı.

Darbeci subaylardan Dündar Taşer, hukuk profesörlerini anayasa yapmak üzere Ankara'da topladıklarını anlatıyor anılarında. Onlara kendilerini Anayasa hazırlığı için topladıklarını anlattığında içlerinden birinin "Nasıl bir anayasa istiyorsunuz?" diye sorması üzerine Taşer "Ne kadar yanlış yaptığımız bu soruyla ortaya çıkmıştı" diyor.

Yine darbeyi yapanlar üç gün sonra maaş ödeyeceklerinin de farkında değillerdi. Böyle bir araştırma yapmamışlar. Onun için Cemal Gürsel darbenin hemen akabinde görüştüğü ABD elçisinden para ister. Maaşı ödemek bizim için önemli. 180 milyona ihtiyacımız var, hazinede 23 milyon var, diye yakınız.

Kıscacı darbecilerin sistemle, düzenle, devlet ikaresi ile ilgili elle tutulur bir öngörülerini yoktur. İktidarın siyasetin tabii ikliminde düzeltilebilecek birtakım hatalarını darbeye malheme yapmak ve iktidarı devirmenin ötesinde belirli bilinen amaçları da yoktur.

Burada şu soru da gündeme gelir: "27 Mayıs darbesinde ABD etkisi söz konusu mu?" Bu noktada açık karineler yok ama, ihtilalden hemen sonra Amerikan elçisi ile görüşmek ya da bir kısım subayı tasfiye edebilmek için Amerika'dan para talep edebilmek ihtilalle ABD arasında bir örtüşme ya da paralellik olduğunu açıkça ortaya koymakta bana

göre. CIA belgelerinde kapalı kapılar ardında yapılan "Yardım" pazarlıklarıyla Türk ordusunun içine düştüğü durum da bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriliyor. Nur Batır Sabah gazetesinde yayımladığı "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Darbeleri" başlıklı yazı dizisinde Cemal Gürsel'in para talebini şöyle anlatır: "Gürsel, "Türkler daima ABD'yle işbirliği istediler. Amerikalıları ben de seviyorum ve öyle davranıyorum" diyerek söze girdi. Belli ki canı sıkındı. Maaşların ödenmesine 3 gün kalmıştı ve hazinede para yoktu. "Önceki yönetim, cuntayı (Warren "ülke" yazmış ve yanına soru işareti koymuş) felaket bir mali kargaşa içinde bıraktı" diye anlatmaya başladı ve devam etti: "Maliye Bakan yardımcısına hazinede kaç para olduğunu sordum. 'Maaşlar ve diğer ödemeler için 180 milyon lira gerekiyor ama 23 milyon var' dedi. İlk maaşları ödemenin ne kadar önemli olduğunu söylememe gerek yok. ABD, Türkiye'ye yaptığı olağan ödemesini, 1 Haziran'dan önce yapıp destek olabilir mi?" Warren, "Cuntanın ve geçici hükümetin ilk maaş çeklerini ödemesinin ne kadar önemli olduğunu anlıyorum. Ama bazı şeylerin açıklığa kavuşması gerekiyor" diye yanıt verdi. Mali yardımı konuşmadan önce Washington'un yeni yönetimi tanımasını beklemek gerekti-

ğini düşünüyordum. Gürsel canı sıkın "Anlıyorum" deyince, Warren, görevinin sorun yaratmak değil, çözüme yardımcı olmak olduğunu vurguladı ve "Önceki hükümetin ne zaman ihtiyacı olsa hazırdım. Beni görmek isterseniz her zaman hazırım. Samimi bir görüşmeye çağıldığınız için teşekkür ederim" deyip ayağa kalktı. Gürsel de "Ben de, sadece geldiğiniz için değil, akılcı tavsiyeleriniz için de teşekkür ederim. Söylediklerinizi aklımızda tutacağımızdan emin olabilirsiniz" diyerek Büyükelçinin elini sıkı. Mesajın altındaki nota ise "ABD'nin Türk Hükümeti'ne fonlardan avans verdiği" yazıyor ama miktarı belirtilmiyor."1 Askeri konsey üyeleri sabah büyükelçiliğe gelerek ABD'yle dostluk konusunda ve NATO ve CENTO'daki bütün yükümlülüklerini de yerine getirmeye devam edeceklerine ilişkin güvence vermeleri de bunu destekler mahiyette.

Tarihsel Blokun İttifakı

Darbe sonrasında yapılan 1961 Anayasası grev hakkı ve düşünce özgürlüğü bakımından müspet maddeler içeren bir anayasa idi. Ancak bu anayasa sivil-asker bürokrasi ve onun tabii örgütü CHP'nin hakim olduğu "Kurucu meclisin" yaptığı bir anayasa idi. Tabii olarak onların düşünceleri istikametinde bir tepki yasası olarak şekillendirildi. Egemenliğin kullanımına ortaklar getirilerek Parlamento'nun üstünlüğü fikri yerle bir edildi. Egemenliğin kullanımına ortak edilen kurumların oluşumu da bu anlayışa uygun olarak gerçekleştirildi. Yargıtay, Danıştay ve yeni kurulan Anayasa Mahkemesi aynı görüşten insanlarla dolduruldu. Bürokratik elitin oluşturduğu bu mekanizmalar halk oyunun gücünü kısıtlayan, siyasetin alanını daraltan bir fonksiyon icra ettiler. Türkiye bu gün de 27 Mayıs ve 12 Eylül anayasalarının oluşturduğu ve pekiştirdiği kurumların sıkıntısını çekmektedir. Siyasi alanın daraltıldığı ve halkın oyunun güç kaybettiği bu siyasal ortamdan çıkmanın mücadelesi bugün de Türkiye'de siyasetin yapması gereken en önemli görevdir.

Burada şunu belirtmemiz lazım. Darbe oluşumlarının fiilen içinde olması da CHP hem darbeye giden süreçte, hem de sonrasında darbecilere yardımcı olmuştur. CIA'de Robert Amory 31 Mayıs 1960 tarihinde Ulusal Güvenlik Konseyi'ne bilgi verirken, askeri darbenin birkaç aydır İstanbul'daki Harp Akademileri'nde planlandığını ancak 27 Mayıs'a kadar hızlı hareket edilmediğini bildirdikten sonra şöyle şöyle diyor : "Genç subayları, Menderes'e karşı duydukları düşmanlık, muhalefete yönelik

baskı, İnönü'ye duyulan sempati ve Menderes hükümeti içindeki yolsuzluklara duyulan hoşnutsuzluk harekete geçirdi. İnönü aktif olarak darbe planları içinde yer almadı ama muhtemelen darıydı"². CHP hem seçilmiş iktidarı deviren bu darbeye hem de genel oyun gücünü kısıtlayan bu anayasaya destek verir. Darbecilerle CHP'nin çıkarlarının ne kadar örtüşüğünü kanıtlayan bir açıklamayı 28 Mayıs 1960'ta MBK önderi Cemal Gürsel İsmet İnönü'yü ziyaretinde yapar: "Emirlerinizi bizim için peygamber buyruğudur." O döneme ilişkin başka tamlıklarda bu ilişkiyi belirgin kılar. MBK üyesi Alpaslan Türkeş sonraki yıllarda: "27 Mayıs askeri müdahalesinin kısa süre içinde iktidardaki partinin yerine muhalefeti geçiren bir darbeye dönüştüğünü" düşünürken sonradan DP'nin mirasçısı olarak ortaya çıkan Adalet Partisi'nin başında başbakan olacak olan Süleyman Demirel ise "27 Mayıs Cumhuriyet Halk Partisi lehine Demokrat Parti'nin ordu tarafından ezilmesidir. Hepsi bundan ibarettir"³ diyecektir.

27 Mayıs darbesi ile sivil ve asker bürokratik elitin temel politikaları belirlediği, milletin vekillerine ise taşeronluktan başka bir alanın kalmadığı tam bir düzen kuruldu. Türkiye, bugün dahi, bu bürokratik vesayet düzeninden kurtulmanın mücadelesini vermektedir.

Ayrıca 27 Mayıs 1923'den itibaren kontrol altına alınmış cuntacılığın yeniden diriltmiştir. Cuntacılığın iktidar getirdiğini gören subaylar, yeni cunta oluşumlarına vücut vermekte oldukça istekli davrandılar. Bugünkü Ergenekon davasında ortaya çıkan belgelerde de gördüğümüz

gibi, cuntacılık rejimi kurtarma bahanesiyle iktidara ulaşmanın bir yolu olarak varlığını devam ettirdi. Kısacası İttihat Terakki'nin tasfiyesiyle zayıflayan cuntacı gelenek yarım yüzyıl geçmeden 27 Mayıs ile tekrar gündeme gelmiştir. 27 Mayısçılarıdan Emekli Albay Emin Aytekin bu cuntacı yapılmalar hakkında oldukça önemli tespitlerde bulunmaktadır: "Ordu tamamen siyaset zeminine entegre olmuştu. Bundan kurtulmak, onduyu yeniden aslı görevine sevk etmek büyük bir problem haline gelmişti. Çünkü ihtilal süreci bizi hasta etmişti. Yani ruhen hasta insanlar haline gelmiştik. Bu süreç içinde her altı ayda bir alt kademede bir cunta kuruluyor ve devletin kaderine hükmetmek için harekete geçiyordu"⁴

Emin Aytekin'in yakındığı bu cuntacı gelenek günümüze kadar ordu içinde devam etmiştir. 27 Mayıs'tan itibaren onlarca darbe teşebbüsü yaşanmış ve bunlardan üçü başarılı olmuştur. 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat darbeleri bu cuntacıların iktidara el koyma teşebbüslerinin sonuçlarıdır. Bu cuntacı gelenek halkın yegane söz söyleme alanı olan siyaseti ve siyasi kurumları güçsüz bırakmıştır.

Bu gün dahi Türk siyasetinin en önemli sorunu 27 Mayıs'la başlayan cuntacı geleneğin oluşturduğu siyasal düzene son vermek, seçilmişlerin oluşturduğu siyasal düzenin meşrû sınırlar içerisinde devamını sağlayabilmektir.

1. Nur Batır, Sabah gazetesi, 2010.

2. Nur Batır, Sabah gazetesi, 2010.

3. Levent Ürsal, *Türkiye'de Asker ve Siyaset* Çeviri, Orçun Türkay, Kitap Yayınevi, 2008, İstanbul, s.71.

4. Levent Ürsal, *Türkiye'de Asker ve Siyaset* Çeviri, Orçun Türkay, Kitap Yayınevi, 2008, İstanbul, s.75.